

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637/55

גליון חודש אדר ה'תשע"ב | 43

תוכן העניינים:

- א | שאלות שכיחות בענייני תשלומי וועד הבית
- ב | פסקי דינים – איסור גניבת דעת – חלק ב' – שידוכין והתרמות
- ג | חיובי נזיקין על מים שהזיקו לדירת השכן

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית ההוראה מיועד לבירור עניינים הקשורים לדיני ממונות, ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן ניתן לקבל סיוע בעריכת חוזים צוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א - ה בין השעות 13:40-15:30

וביום ו' עם הגר"נ נוסבוים בין השעות 11:00-13:00

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון:

02-502-3637

או כל היום בפקס: 02-502-3655

דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 8:00-6:30 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב יצחק שובקס שליט"א

יום ב'

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

יום ג'

הגאון הרב יוסף פליישמן שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב אברהם דרבומדיקר שליט"א

יום ה'

הגאון הרב יעקב פרבשטיין שליט"א

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

ראש ישיבת חיי משה ואב"ד

שאלות שכיחות בענייני תשלומי וועד הבית

שיעור שנמסר ביום העיון בבית מדרשינו – כט תשרי תשע"ב

- א. האם תשלום ועד הבית צריך להתחלק לפי שטח הדירה או מס' חדרים או מס' נפשות? תשובה: אם יש מנהג, המנהג קובע. מעיקר הדין, במקום שאין מנהג, יש לחלק הוצאות ניקיון וחשמל לפי מספר נפשות והוצאות החזקת הרכוש המשותף שווה בשווה בין כולם.
- ב. כשחלק מהדיירים רוצים לצבוע את הבניין האם צריך שכולם יסכימו, או הולכים אחר הרוב, או שגם אחד יכול לכופף? תשובה: כיון שנהוג לצבוע את הבניין, אף היחיד יכול לחייב את כולם לצבוע כפי המנהג.
- ג. האם בעל דירה שנשארה ריקה זמן רב חייב בתשלום ועד הבית? תשובה: החלק של ביטוח המעלית, החזקת הבנין, כגון זיפות וסידוד הוא חייב לשלם, שהרי הוא שותף והשותפים חייבים להשתתף בהחזקת הרכוש המשותף. אבל על החלק הקשור לשימוש, כגון ניקיון וחשמל פטור.

«המשך בעמ' 7»

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים – איסור גניבת דעת – חלק ב' – שידוכין והתרמות

1. נחלקו הפוסקים במקרה שעושים מגבית, אם מותר לנדיב לומר שהוא תורם סכום כסף גדול יותר ממה שהוא מתכנן לתרום באמת, כדי לשכנע אחרים לתרום סכומים גבוהים יותר¹. ונראה שאף המתירים לשקר, אינו אלא במקרה שהציבור אינו נותן צדקה כשיעור שהוא מחויב, וכוונת

1 בגמ' סוכה דף כט "בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים נמסרים למלכות.. ועל שפוסקים צדקה ברבים ואין נותנים" וכתב מהרש"א שם "מנהיגי הקהילה פוסקים צדקה מרובה ואין נותנין כולה שאומרים שלא היה דעתן לכך אלא בשביל אחרים שיתנו נדבות כראוי". ומגמ' זו הוכיח בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' צז שאסור לנדיב להכריז שיתן סכום יותר גדול ממה שמתכוון לתת, אף אם כל כוונתו היא שיתנו אחרים. עוד מביא ראה נוספת מהירושלמי ברכות פ"ז ה"ב שבזמן רבי שמעון בן שטח היה שלוש מאות נזירין שלא היה להם כסף לקנות קרבנות ורבי שמעון בן שטח סיכם עם ינאי המלך שכל אחד מהם יתרום מחצית מהקרבנות, ינאי המלך קיים את חלקו ורבי שמעון בן השטח התיר את נדרי הנזירות למחצית השניה ובכך פטר אותם מלהביא קרבנות. ינאי המלך כעס על רבי שמעון פל"א הביא אפילו קרבן אחד ורבי שמעון הצדיק את מעשיו בכך שינאי קיים את חלקו בממונו והוא בתורתו והסתמך על הפסוק "בצל החכמה בצל הכסף". ומדייק המנחת יצחק, שאף שכוונת רבי שמעון היתה לגרום שינאי המלך יתרום מחצית, אף על פי כן, היה צריך לתרום את מעשיו, שנתן את חכמתו במקום הכסף, ואם לא היה מתיר את נדריהם של מאה וחמישים נזירים, היתה טענתו של ינאי המלך עליו צודקת. הגר"י פישר בהסכמתו לספר תתן אמת ליעקב חלק על המנחת יצחק, וטען שמלשון המהרש"א בסוכה "שאומרים שלא היה דעתן", משמע שהיו מתרצים את עצמם כן, אבל לא זו היתה כוונתם. ובגוף הספר פ"ה ס' ג מביא עדות שהגר"י מבריסק גם כן סבר שמוותר לומר שיתרום הרבה כשכוונתו שגם אחרים יתרמו. ובאמת שאף על הראיה שהביא המנחת יצחק מינאי המלך יש להשיב, שרבי שמעון התכוון לתרום את עצמו כנגד ינאי המלך, אבל אם היה בכך משום גניבת דעת, לא היה מועיל התירוץ שתרם את חכמתו במקום כסף, שהרי אם היה אומר כן מלכתחילה לינאי המלך, לא היה מסכים ינאי לתרום מחצית מהקרבנות. וכן מצינו שמוותר לגנוב דעת כדי להתרים אדם לצדקה כפי השיעור הראוי לו, אם אינו נותן מעצמו, במסכת כלה פ"א הלכה כא "אמרו עליו על ר' טרפון שהיה עשיר גדול, ולא היה נותן מתנות לאביונים (גירסת הגר"א "מתנות לאביונים כראוי" וכן מפורש במסכת כלה רבתי פ"ב הלכה יג), פעם אחת מצאו עקיבא, אמר לו רבי רצונך שאקח לך עיר אחת או שתים, אמר לו הן, מיד עמד ר' טרפון ונתן לו ארבעת אלפים דינרי זהב, נטלן ר' עקיבא וחילקן לעניים, לימים מצאו ר' טרפון, אמר לו, עקיבא, היכן העיירות שלקחת לי, תפסו בידו והוליכו לבית המדרש, והביא ספר תהלים והניחו לפניהם, והיו קורין והולכין עד שהגיעו לפסוק זה, פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, עמד ר' טרפון ונשקו על ראשו, אמר לו רבי אלופי, רבי בחכמה, ואלופי בדרך ארץ". ואם כן אם הציבור אינו נותן כפי השיעור שהוא מחויב, אין איסור גניבת דעת ומוותר גם לומר על עצמו שהוא תורם הרבה.

«המשך בעמוד הבא»

הנדיב המגזים הוא לגרום שאנשים יתנו כשיעור שהם חייבים².

2. על אף המבואר בעלון הקודם דין 3, שבכל מקח וממכר המוכר חייב לגלות כל פגם, אפילו אם הפגם לא יגרום שהמקח יתבטל, עם כל זה בשידוכין מצינו קולות מסוימות. יש פוסקים הסוברים שאם גילוי המום יגרום שהמשוּדך יתקשה למצוא שידוך³

2 בשו"ת יוסף אומץ סי' נז נשאל החיד"א על גבאי בית כנסת שסיים עם אחד מהמתפללים להעלות את מחירי העלויות עד גבול מסוים, כדי שאחרים יקנו ביותר מסכום זה, ואם אף אחד לא יעלה את המחיר עוד והעליה תישאר אצלו, יצטרך לשלם מחצית מהסכום שאמר בלבד. והחיד"א אסר לעשות כן, מצד איסור שקר וגניבת דעת, אם לא יתן את המחיר שאמרו. ואם החיד"א אסר לעשות כן כשסיים עם הגבאי מראש והיה ברור שכונתו היא רק שאחרים יתנו יותר, כל שכן שללא סיכום מראש אסור לשקר שנותן יותר. אמנם דברי החיד"א אמורים כשמתכוון לרמות את מתפללי בית הכנסת כדי שיתרמו יותר ממה שחייבים, וכן מוכח ממה שכתב שם שהם עוברים על האיסור המבואר בב"ב דף ח"ב ע"ב "ופקדתי על כל לוחציו ואפילו על גבאי צדקה", והרי אם אדם אינו נותן כשיעור שהוא מחויב, ניתן גם למשכן אותו, כל שכן שאין איסור לרמות. וכן בשו"ת דברי יהושע ח"ג יו"ד סי' לב אוסר לומר שהוא נותן סכום יותר גבוה, מצד איסור גניבת דעת, ומצד האיסור לגבאי צדקה ללחוץ. וכיון שהחיד"א אוסר לשקר – על כל פנים אם תורם כשיעור שהוא מחויב – אינו נראה שהאחרונים יחלקו עליו. כמו כן, בדברי הגר"י פ"ש שהובאו בערה הקודמת אין הוכחה להתיר לשקר שתורם הרבה אף אם הציבור נותן בשיעור שהוא מחויב, שהרי אפילו אם הדיוק במהרש"א בסוכה הוא דיוק נכון, אינו מוכח אלא שאם התכוון באמת להתיר את הציבור לא יענש שירד מנכסיו, אבל אין הוכחה שיהיה מותר. וכן אין ללמוד הלכה מהסיפור על הגר"י מבריסק שהיה מתיר גם אם הציבור נותן צדקה בשיעור שהוא מחויב.

3 כן כתב בספר קהילות יעקב יבמות סי' מד (במהדורות ישנות סי' לח), בענין בחור שעבר ניתוח ויש חשש שהוא פצוע דכה, אם יש חיוב לגלות לצד השני, משום איסור גניבת דעת. עיין שם שדן, הן על הבעיה ההלכתית שלדעת חלק מהראשונים דינו כפצוע דכה שאסור להתחתן עם בת ישראל ואולי הצד השני רוצה להחמיר, והן על הבעיה הבריאותית מצד כושר הבחור להוליד. וכתב שאין חיוב לגלות מצד הבעיה הבריאותית, כיון שלדעת הרופאים הוא ראוי להוליד, ואם הצד השני היה יודע את כל האמת שהוא ראוי להוליד לא היו חוששים מלהשתדך איתו. ומצד הבעיה ההלכתית, יש מקום לומר שיש איסור גניבת דעת, אף שאנו פוסקים כהסוברים שאין איסור פצוע דכה, זאת על פי מה שפסק בשו"ת חתם סופר או"ח סי' סה שאם מכר בשר שהתירו רק בהפסד מרובה לאחרים, מבלי להודיע לקונה, הרי זה מקח טעות. ואף שבנישואין אין הקידושין מתבטלים מדין 'מקח טעות', מכל מקום אפשר שיהיה איסור גניבת דעת, שהרי איסור גניבת דעת הוא אף במום שלא שייך 'מקח טעות', מכל מקום יש איסור גניבת דעת. ומסיק שבשידוכין אין איסור גניבת דעת, אם לא יוכל להתחתן אם יגלה את המום, וראייתו מהגמ' ביבמות דף מה ע"א בענין אחד שנולד מגוי שבא על בת ישראל, שייצא לו רב יהודה ללכת למקום שאין מכירים אותו ויתחתן עם בת ישראל, שבמקום שמכירים אותו לא יתחתנו אותו מחשש שהוא ממזד, וכן פסק רבא שם, הרי שאין איסור גניבת דעת בשידוכין, אם בדיעבד לא יהיה 'מקח טעות'. ובטעם הדבר כתב שאיסור גניבת דעת הוא רק בדבר שאם המוכר היה מציע לקונה לבטל את המקח והיה מביע נכונות להחזיר את הכסף מיד, היה הקונה מעוניין בכך, אלא שהמום אינו משמעותי כל כך שהקונה מיוזמתו יבוא לתבוע ביטול מקח, מה שאין כן במום שאפילו אם המוכר היה מציע ביטול מקח ומביע נכונות להחזיר את הכסף היה הקונה מסרב, אין איסור גניבת דעת. ולכן בנישואין אפילו אם הבעל היה מוכן לגרש לא היתה האשה מעוניינת בכך, אין איסור גניבת דעת. עוד כתב טעם נוסף, שאיסור גניבת דעת בהסתרת מידע ללא אמירת שקר הוא רק מדרבנן, ורבנן הקילו במקום שלא יוכל לקיים מצוות פריה ורביה. ועיין בעלון הקודם הערה 10 מה שהקשינו על דבריו שהאיסור הוא רק מדרבנן. אמנם בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ דוחה את הראיה מהגמ' ביבמות, וכן בקובץ תשובות ח"א סי' קנט. בספר נשמת אברהם ח"ה על שו"ע אבן העזר סי' ה סעיף ז מביא שהגרש"ז אויערבאך הסכים לדעת הקהילות יעקב שמותר להסתיר מידע זה, אלא שאם הצד השני שואלים על כך חייבים להגיד את האמת. גם בשו"ת אגרות משה אהע"ז ח"ג סי' כז משמע שאפשר להקל בשידוכין יותר משאר מקח וממכר, שהתיר לבחורה להסתיר את העובדא שעד גיל 20 לא היה לה וסת, אף שזה חסרון גדול. ולא הזכיר בכל התשובה שיכולה להיות בעיה מצד גניבת דעת, אלא מצד 'מקח טעות', ובהכרח שסובר שאיסור גניבת דעת בנישואין הוא רק במקרים מיוחדים, ואינו דומה למקח וממכר. גם בשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' קנב נראה שמתיר גניבת דעת בשידוכין שדן על דרך תניית הכתובה בכלה שאינה בתולה שעומדת להינשא לבחור שסובר שהיא בתולה "ואם יודע להתחן יבטל הקשר", ולא הזכיר בעיה מצד איסור גניבת דעת, ועיין לקמן בהערה 12. בספר תתן אמת ליעקב פרק ה סי' לח מוכיח להתיר גניבת דעת בשידוכין ממה שכתב בהגהות מיימוניות הלכות אישות פרק יז ה"ז שמותר לתלמיד חכם לקבל ערבות על כתובה, אף

הגוף, מותר להסתיר את המום, אם המום אינו חמור עד כדי כך שהצד השני ירצה להתגרש⁵. ויש שהגדירו שאין חובה לגלות רק מום שיגרום נזק לצד השני בגופו או בממונו או בסיכוי להוליד ילדים בריאים⁶. אבל הרבה פוסקים אינם מחלקים בין שידוך למקח וממכר⁷, וסוברים שיש

שאין לה שום תוקף, כמבואר בב"ב דף קעד ע"ב, והאשה תטעה ותחשוב שיש לה ערב על הכתובה. ואפשר לומר סברא נוספת להקל בהסתרה מידע בשידוכין, שאינו דומה למקח וממכר שהדרך היא שהמוכר מגלה כל מום והקונה סומך עליו על שתיתק המוכר כאילו פירש שאין שום מום, מה שאין כן בשידוכין, כל אחד יודע שלא מקובל לגלות חסרונות מבלי שהצד השני יברר מעצמו, וממילא אין צד אחד סומך על השתיקה של הצד השני, אלא סומך על מה שבירר ומוכן להסתכן על הפרטים שלא הצליח לברר. ולכן התירו הפוסקים להעלים מידע אפילו שהצד השני אינו מעלה בדעתו לברר.

4 הקהילות יעקב שהובא בהערה הקודמת הוכיח שמותר להסתיר מידע בשידוכין מהגמ' ביבמות שרב יהודה אמר לאדם שנולד מאם יהודיה ואב גוי "זיל איטמר או נתיב בת מינך", ומשמע שנתן לו שתי אפשרויות, ואף שהיה יכול להינשא לבת מינו, התיר לו להסתיר את העובדה שאביו גוי. ואם כן יש להתיר גם כשיכול למצוא שידוך כלשהו, אלא שאינו הגון לו, ולא רק כשלא יוכל להתחתן כלל.

5 כן כתב הקהילות יעקב בהסבר הראשון לשיטתו, להקל בשידוכין במקרה שהמתאנה לא היה מתגרש בגלל המום, גם אם המתאנה היה מסכים לגרש. בנוסף לכך, בדרך כלל כשיש מום שלא מסכימים להשתדך לכתחילה, ואף על פי כן, בדיעבד לא מתגרשים, הרי זה מוכיח שלכתחילה לא היו מסכימים להשתדך בגלל פחד שווא, אבל לא קיימת בעיה אמיתית, ולכן אין איסור גניבת דעת. וכן נראה גם בשו"ת אגרות משה שהובאה בהערה 3, על אשה שאין לה וסת, שדן בהשלכות המעשיות של אשה זו, אם יהיו לה פחות ילדים, או לא, ואינו דן אם אנשים היו רוצים להתחתן עם אשה כזו, הרי שיש לקבוע רק על פי התוצאות האמיתיות. וכן בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ התיר להסתיר בעיה מסוימת אם הרופא אמר שאפשר להוליד על אף הבעיה. וכן משמע בספר קהילות יעקב יבמות סי' מט שדן לעניין בן נדה, אם יש בכך השפעה על צדקותם של הילדים, ומשמע שאם אין השפעה על הילדים, לא יהיה איסור גניבת דעת, אף אם בני המשפחה היו מקפידים שלא להשתדך עם בן נדה.

6 כן פסק הגר"מ בראנסדארפער בקובץ פעמי יעקב גליון נב עמוד סב והלאה, ועיין בהערה הבאה. בספר תשובות והנהגות ח"א סי' תתעט דן על שאלות כאלו, ויוצא מדבריו שאם כתוצאה מהמום בני הזוג יסבלו הרבה בעתיד, חייבים להודיע. אבל אם לא יסבלו הרבה, אלא שבעל המום יצטרך לדיאטה מסוימת, כגון שיש לו סכרת או אולקוס, ראוי להודיע. אמנם, אינו ברור אם דעתו כדעת הקהילות יעקב שתלוי אם יתגרשו וסובר שזה הגדר מתי יתגרשו, או שסובר שיש גדר אחר.

7 מצינו בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ שחולק על מסקנת הקהילות יעקב שהאיסור להסתיר מידע בשידוכין הוא רק אם יתגרשו לאחר שידועו מהמום, וכתב לענין אדם שיש בו חשש פצוע דכה וז"ל: "הועיקר נלע"ד שצריך להודיע זה להאשה דודאי הוי מום במקח. דלא כל אשה תתרצה לינשא על הספק אם יוליד". הרי שתלה אם נשים מסכימות להינשא ולא בכך שייסכימו שלא להתגרש. וגם נראה מדבריו שאפילו אם הרוב אין מקפידים ומיעוט מקפידים יש להודיע. ובהמשך דבריו כתב שאם רופא יאמר שהוא ראוי להוליד, ניתן להקל ולא להודיע, וכתב שאף בחשש חולי במכירת בהמה ניתן להסתמך על רופא ולא להודיע, ואדרבה מחמיר יותר בשידוכין ומסיים "ובכל זאת יותר נכון אם אפשר שידועי מזה לאשה". הרי שסובר שיש להחמיר בשידוכין יותר מאשר במקח וממכר, כיון שבשידוכין אנשים מקפידים יותר, ולא כמו שכתב הקהילות יעקב שבשידוכין ניתן להקל יותר ממקח וממכר. עוד נראה מדבריו שניתן לסמוך על עדות הרופא במומין כיון שאנשים נוהגים לסמוך על רופאים בעניינים אלו. אבל אם הרבה אנשים לא היו מסתמכים אלא על רופא מומחה בלבד, ניתן להסתמך רק על רופא מומחה ולא על כל רופא. כמו כן, על הראיה מהגמ' ביבמות, כתב בספר נשמת אברהם ח"ה אבן העזר סי' ה ס"ב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א שיש לחלק, שבגמ' המניעה להתחתן היתה רק מניעה הלכתית שסברו בטעות שיש חשש ממזרות ורב יהודה סבר שאין שום בעיה הלכתית וממילא אין שום חיסרון בנישואין אלו. מה שאין כן כשקיים מום בגוף, גם אם הבעיה היא לא כל כך חמורה, מכל מקום קיים מום ואסור להסתיר אותו. בדרך זו דחה את הראיה גם בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' לב. וכן על ההסבר שאיסור גניבת דעת בהסתרת מידע הוא מדרבנן, כתב הגר"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות ח"א סי' קנט שהקריית ספר בהלכות מכירה פרק יח ה"א סובר שאיסור גניבת דעת בהסתרת מידע הוא מן התורה. גם בשו"ת קנה בושם ח"א סי' קכא דן בענין בחור שהיתה לו בעיה רפואית בעבר ולפי דברי הרופא הבעיה חלפה לגמרי, אלא שעם זאת המשיך הבחור לטילול תרופה ליתר בטחון. והשיב שאסור להסתיר כל מום ש"דרך העולם להקפיד עליהם" ושואם הצד השני היה מבטל שידוך לאחר שנודע לו על המום, לא היה מתחייב לשלם קנס. (וכונתו שאם המבטל אינו מתחייב קנס הרי זה מוכיח שרימו אותו משמעותית. השוואה זו בין טענת מום להיפטר מכתובה לבין להיפטר מחיוב קנס כשמתבטלים שידוך מצינו גם

«המשך בעמוד הבא»

לגלות כל מום שבדרך כלל אנשים מסרבים להשתדך מחמת מום זה לבד⁸. ולמעשה יש לשאול בעצת אדם גדול לפני שגומרים שידוך תוך הסתרת מידע⁹.

3. יש שהסתפקו במקרה שהשדכן יודע שיש מום לשני הצדדים, אם מותר לו לסייע לשניהם להעלים את המום מהצד כנגדו, כדי שיגמרו את השידוך, כשליפי דעתו הרי זה שידוך הגון, מאחר שלשני הצדדים יש חיסרון¹⁰.

4. אפילו המקילים בדין 2, מודים שאם הכלה אינה בתולה חייבים לגלות לחתן, כיון שאם ייודע לחתן רק לאחר הנישואין, הכתובה לא תהיה תקיפה¹¹. אמנם יש שהקילו במקום עיגון גדול, אם יש אפשרות לסדר

בחלקת מחוקק ס' קיז ס"ק יב.) ובעל שו"ת מנחת יצחק הסכים לדבריו. אמנם, לאחר מכן חזר בו הקנה בושם, וסבר שאם המום לא יזיק לצד השני, לא בגופו, לא בממונו ולא בסיכויו להוליד, אין חיוב לספר, אפילו אם אנשים מקפידים, וכפי שהבאנו בהערה הקודמת. בספר חסידים ס' תקז כתב וז"ל "לא יכסה אדם מום בני ביתו אם צרכים בניו או קרובים להזדווג אם יש להם חולי שאם היו יודעים אותם המזדווגים עמהם אותו חולי לא היו מזדווגים להם, פן יאמר קידושי טעות הוא". הרי שאף לפי דעתו תלוי אם היו משתדכים ולא אם היו מתגרשים. אמנם, ניתן ליישב שמצד איסור גניבת דעת אכן תלוי אם היו מתגרשים, וכמו שכתב הקהילות יעקב, אלא שבספר חסידים כתב עצה טובה לגלות מראש.

8. שאם לא מבטלים מצד מום זה בפני עצמו, אלא בצירוף לשיקולים אחרים שאינם בגדר מום, אינו נחשב למום ואין חיוב לגלות. יש לציין שאף לשיטת המחמירים יש לגלות כל מום שאנשים מקפידים עליהם, ישנם קולות שניתן להסתמך עליהם להסתיר מידע ובכך למנוע ביטול השידוך. א) יש מקרים שאם הצד השני ידע את המצב לאשורו, לא היה נמנע מלהשתדך, אלא שאם ישמע על הבעיה יחשוש שהמצב גרוע יותר ויבטל את השידוך. וכן גם אם היתה קיימת בעיה בעבר בלבד, והצד השני עלול לחשוש שהבעיה עדיין קיימת, וכעין הדוגמא בשו"ת קנה בושם, אין חיוב לגלות, כיון שההיסטוריה אינה משנה כלל. ב) יש מקרים שמום זה בעצמו לא ימשש כסיבה שלא להשתדך אלא בצירוף עם עוד חסרונות שהצד השני יודע עליהם. במקרה זה אין חיוב לגלות, כיון שהמום מצד עצמו אינו סיבה למנוע את השידוך.

9. כיון שקשה לדמות בענין זה מילתא למילתא, ובהכרעה בשאלה זו יש השלכות גדולות משני הצדדים. מצד אחד ניתן לגרום שלא יהיה שלום בית או גירושין וסבל גדול, ומצד שני ניתן לגרום שהצד שיש לו מום לא יצליח להתארס. גם יש בכך עצה טובה, שאם לאחר זמן יודע המום לצד השני, יש חשש שיבואו לבטל את השידוך. מה שאין כן אם ישמעו שגדול ישראל הורה שדבר זה אינו נחשב למום, יש סיכוי יותר גדול שימנעו מלבטל את השידוך.

10. כן מסתפק בשו"ת אבן ישראל ח"ט סוף סימן קל"ג. ומצינו כעין זה בספר חפץ חיים הלכות רכילות כלל ט דין ח שמוותר לספר לחתן שהמחותן אינו מתכוון לשלם את הנדוניא שהבטיח, וזאת בתנאי שצד החתן לא ירמה את צד הכלה בדבר אחר, אבל אם שניהם מרמים "יצא זה בזה". ולשונו משמע שאין הצדדים עוברים על איסור אם שניהם מרמים. אמנם, יתכן שרק איסור אונאה ומקח טעות אין במקרה זה, כיון שרמאות אחת משלימה את השנייה, אך אין להוכיח מדבריו שאף איסור גניבת דעת אין, אם מרמים בפועל, וסבר החפץ חיים שאיסור גניבת דעת ללא אונאה לא מהווה סיבה שצד שלישי יתערב. ואם כן ניתן ללמוד מדבריו ששדכן אינו חייב להעיר לצדדים שהצד השני מרמה אותו כששניהם מרמים ויכול לנקוט בדרך של "שב ואל תעשה", אבל ייתכן שהשדכן אינו רשאי לעשות מעשה ולסייע לצדדים להעלים עובדות, כיון שבזה מסייע להם לעבור על איסור גניבת דעת. ובספר תתן אמת ליעקב פרק ו ס' קלא כתב שמוותר לגנוב דעת של מי שמרמה אותו מכח הפסוק "עם עקש תתפל". ומביא לכך ראיה מהגמ' בתענית דף ז ע"א שרבי יהושע אמר לבתו של הקיסר שתשים את היין בחבית של כסף או זהב, אף שידע שהיין יתקלקל כתוצאה מכך, כדי להשיב על דבריה כלפיו "אי חכמה מפוארה בכלי מכוער". ועיין שם שמביא עוד ראיות. בדומה לכך, מצינו גם בשו"ת הרא"ש כלל לה סוף ס' א, שאף שאין מגרשים אשה בעל כרחה, מכל מקום, אם האשה הסתירה את המומין שלה, אפשר לגרשה בעל כרחה משום שנוהגים שלא כהוגן עם מי שנוהג שלא כהוגן. ויש להשיב על הראיות ואכמ"ל. אמנם, כל זה אם המומים של שני הצדדים הם שווה ערך, אבל אם המום של צד אחד הוא קפיידא בעלמא והמום של הצד השני הוא גורם שיהיה 'מקח טעות', גם אם לא יהיה איסור גניבת דעת, מכל מקום יהיה איסור אונאה מצד 'מקח טעות'.

11. בשו"ת עין יצחק אבן העזר ח"א ס' סז דן באריכות על מקרה שאדם יודע על אשה אחת שאינה בתולה ובעלה אינו יודע מכך, אם מחויב להודיע לבעל. ובאותו כד פסק שהיות שלאשה זו אין כתובה, כמבואר בשו"ע אבן העזר ס' סז סעיף ה שאם נשא אשה בחזקת בתולה ונמצאת שאינה כן אין לה כתובה כלל, ויש איסור לחיות עם אשה ללא

כתובה של מנה בלי שהחתן ידע מזה, ועיין בהערה¹².
5. הרבה פוסקים התיירו לשקר קצת בקשר לגיל של המשודך¹³. אמנם,

כתובה, ממילא יש להודיע לבעל להצילו מאיסור זה. ובאותו כג כתב טעם נוסף שיש מצוות השבת אבידה להודיע לבעל כדי להצילו מהפסד ממון. ונפקא מינה בין הטעמים לאשה שאין לה בתולים כתוצאה ממכה, שהדין הוא שיש לה כתובה מנה, יוצא ששייך הטעם של 'השבת אבידה' בלבד. ובקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב שליט"א ח"א סי' קנט כתב לעניין בחורה שאינה בתולה שמשודכת לבן תורה שאינו יודע מכך שחייבת להודיע לו, כדי שלא יהיו נישואין ללא כתובה. זאת בנוסף לאיסור גניבת דעת שלדעתו הוא איסור מן התורה, ולא ניתן להקל בו בשום פנים. אמנם בשו"ת אבן ישראל ח"ט סי' קלג חולק על הטעם שאסור לחיות ללא כתובה, כיון שטעם האיסור הוא "כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה", אבל אם הבעל אינו יודע וסבור שיש לה כתובה, לא תהא קלה בעיניו. מצד טעם זה אין חיוב להודיע עד החופה, אבל יש לשקול מראש אם החתן לא יבטל את השידוך ברגע האחרון ותיגרם עגמת נפש לכל הצדדים. עוד האריך בשו"ת עין יצחק שם אם יש לאסור מצד שהנישואין בטלים מטעם 'מקח טעות', וממילא הם חיים ללא נישואין שלחלק מהראשונים זה איסור מדרבנן ולהרמב"ם מן תורה. וכתב שלדעת הרמב"ם והשו"ע הנישואין אינם מתבטלים מטעם 'מקח טעות' וכמו שפסק הרמ"א באבן העזר ס' סח סעיף ט שאם נודע לבעל שלא היתה בתולה ואינו רוצה לגרשה אין צריך לקדש שוב, וכן נפסק בשו"ע ס' לט סעיף ה שאם קידש ומצא מומין שהדרך להקפיד עליהם, ושתק כששמע מהמום, האשה מקודשת בוודאות. ובקובץ תשובות שם הסכים לדבריו. אמנם, הב"ש בס' ס' ס"ק כד כתב שאפשר שתוספות חולקים על הרמב"ם וסוברים שהקידושין בטלים, אבל בשו"ע נפסק כהרמב"ם. הגר"י זילברשטיין מספר שסיבר להשתתף בשבע ברכות של חתן שהסתיר מהכלה מחלה שיש לו, כיון שהברכות הם לבטלה. ודבריו צריכים עיון, שהרי לפי העין יצחק והכרעה הגרי"ש אלישיב שליט"א אינם ברכות לבטלה. ואפשר שסבר שחוששים לקידושין, אלא שעדיין יש בכך משום ספק ברכות, אלא שקשה שהרי כל דין 'מקח טעות' הוא במום באשה שהיא קנייני של הבעל ולא במום בבעל, כמבואר בשו"ע אבן העזר ס' קיז סעיף יא. (ועיין בשו"ת אבן ישראל שם שדן שאם אף פעם לא ייודע לחתן שהכלה לא היתה בתולה, יש שיטות שאין לחוש שהקידושין בטלים אף לדעת התוספות, וכן היא דעת הגר"י גרוסמן לדינא, וכפי שהביא בקובץ תשובות בשמו, אבל בקובץ תשובות חולק עליו.)

12. בשו"ת מהרש"ם ח"א ס' קנב נראה שהקיל בכך, אולם דבריו סתומים, ולכן נצטט את לשונו: "ועל דעת שאלתו בבתולה יתומה שזה איזה שנים הרתה וילדה לזנונים ומאז ועד עתה מתנהגת בצניעות וכעת נשתדכה מרוחק בלא הודע מזה, ואם יודע להחתן יבטל הקשר ועתה הגיע זמן הנישואין ושאל איך יתנהגו בהכתובה... אבל מה נעשה בחיוב מנה ומאתים הנכתב שלא כד... ומכל שכן בנידון דידן שיהיה על ידי זה כל הבנין ועלבון היתומה ומשפחתה. לכן באם שאפשר שיכתבו הכתובה כראוי לבעולתא והקורא ישנה הקריאה בכל הנצרך ויקרא מנה ומאתים אף שלא נכתב כן אזי יעשו כן. אבל לכתוב בשינוי הרי גורם הפסד לחתן. ובאם אי אפשר לתקן על ידי הקורא אזי יעשו הכתובה בעדים שאין יודעים מזה וגם יונח בבית דין כתב בעדים בחתימת יד היתומה שפוטרת את הבעל מחיוב הכתובה מה שהוא יותר מהחיוב המגיע לה. או יבטיחו הדבר כי אחר החופה יחליפו ויתנו לה כתובה אחרת הכתובה על פי הדין והכתובה הזאת שיקראוה תחת החופה יקרעוה". הנה כל התשובה מתייחסת לשאלה איך לכתוב את הכתובה, אך המהרש"ם לא התייחס לשאלה של גניבת דעת החתן. ייתכן שעל בעיה זו לא נשאל המהרש"ם, מחמת שיצא בהיתר מגדול אחר. ייתכן גם שהרב השואל התייר מצד שיש מום גדול גם לצד השני שצד הכלה לא יודע, ועל פי ההיתר שכתבנו בהערה 10, והמהרש"ם לא רצה להיכנס לשאלה זו. אמנם, גם מצד כשרות הכתובה, דבריו צריכים עיון, שהרי הדין הוא שאם החתן אינו יודע שאינה בתולה אין לה כתובה כלל. גם המהרש"ם לא כתב שיש לה כתובה מנה, אלא נראה כסותר את עצמו שהרי כתב "ויקרא מנה ומאתים אף שלא נכתב כן" משמע שאין כותבים לה כתובה מנה, ובהמשך כתב "שיכתבו הכתובה כראוי לבעולתא" משמע שכותבים כתובה מנה. על כן למעשה קשה לסמוך על תשובה זו. יש גם להדגיש שבזמנינו שמצויים ב"ה בעלי תשובה שסיכמו להתחתן עם כלה שאינה בתולה שחזרה בתשובה ומתנהגת בצניעות, אין להיכנס בהיתרים דחוקים, שהרי גם המהרש"ם נדחק להתייר רק משום שהבחורה היתה יתומה וחזרה בתשובה ולא תוכל להתחתן בדרך אחרת, ולא כשניתן למצוא שידוך הגון אחר.

13. בספר תתן אמת ליעקב פ"ה ס' לח מביא בשם הגרי"ש אלישיב שמוותר לשנות רק שינוי קטן, כגון שאם הבחורה בגיל עשרים, אפשר לומר שהיא בת תשע עשרה. וכן הביא עדות משני תלמידי חכמים שהגרי"א קוטלר התייר לבחור שהיה בגיל שלושים לומר שהוא בגיל עשרים ושמונה. אמנם, מביא שהגרי"ש "אויבראך השיב שאסור לשנות כלל, אבל מעשה היה שהתייר לשנות קצת. עוד הביא בשם הגר"ב זילבר שאסור לשנות שינוי שאנשים מקפידים. ולכאורה טעם ההיתר הוא שינוי קטן אינו משמעותי, אלא שהצד השני גדרו לעצמם שלא לשמוע על שידוך מעל גיל מסוים. ויש להוכיח כן מהגמ' ביבמות דף קטז ע"ב שהחכמים הדריכו אשה שמת בעלה שהיתה זקוקה להתייר נישואין מרבי יהודה, להראות כאילו היא מתנהגת באבילות, כיון שרבי יהודה לא היה מתיר לאשה

אסור לשקר אם הגיל ישפיע על הסיכויים שלהם להוליד, או שנהוג להקפיד, וכמבואר בדן¹⁴.

6. אפילו כשחייבים לגלות את המום, אם יש סיכוי שהשידוך ייגמר אף לאחר שידעו מהמום, אין צריך לגלות עד שהשידוך יגיע לשלב רציני¹⁵.

אבל אם אין סיכוי טוב שהשידוך ייגמר לאחר שידעו מהמום, יש לגלות מיד, כדי שלא לגרום לעגמת נפש מיותרת¹⁶.

7. גם כשחייבים לגלות מום, אין צורך לספר את הכל, אלא יש לציין את הפרט הרלוונטי בלבד¹⁷.

8. הרבה פוסקים סוברים שאם העומד להשתדך הוא בן הנדה אין חיוב לגלות פרט זה, אם יש לו מידות טובות¹⁸. ויש שכתבו שאם שואלים על כך חייבים לגלות, ויתכן שכל הפוסקים מסכימים לזה¹⁹.

שמת בעלה להינשא רק אם התנהגה באבילות, ואין בכך גניבת דעת, כיון שהחכמים חלקו על רבי יהודה וסברו שאין צורך להקפיד על כך. אמנם, ייתכן שהחכמים לא התירו כן, אלא כדי שלא תישאר עגונה לעולם. וייתכן שאף הגרש"ז אויערבאך סובר שאין בכך איסור גניבת דעת, אלא החמיר מצד איסור שקר. בדומה לזה מובא בספר מעשה איש שהחזון איש אמר למתעסקים בשידוך מסוים שהבחור היה בן עשרים ושש, שיאמרו שהוא בן עשרים וארבע, שהסביר שאין בכך שקר כיון שבכלל עשרים ושש יש עשרים וארבע, הרי שחשש רק לאיסור שקר והוצרך להסביר שמצד הלשון אינו שקר. והפוסקים המתירים שהובאו לעיל, שלא חששו לאיסור שקר, לכאורה סברו, שכיון שאנשים רגילים בכך, אין זה אלא כעין גוזמא ואינו בגדר שקר.

14. כן כתב בספר תתן אמת ליעקב פ"ה ס' לח שאם הבחורה היא בת ארבעים, שמבואר בב"ב דף קט"ז ע"ב שאם לא התחנתה עד גיל ארבעים, שוב לא תוכל להוליד, יהיה אסור לומר שהיא מתחת לגיל ארבעים. ופשוט שאסור לשנות בפרט הנוגע לגבי הסיכוי להוליד וכן כתב בהגהות יעב"ץ על ב"מ דף ס"ד ע"א ד"ה לא את האדם וכן הבאנו בהערה 5 מהגר"מ בראנסדארפער. אמנם, יש לעיין אם נשתנה הטבע בזמנינו בעניין גיל ארבעים. כמו כן, בשינוי שאנשים מקפידים אין לשנות, וכפי שפסק הגר"ב זילבר, אלא שלדעת הקהילות יעקב שהובאה בהערה 3, אם לא יתגרשו משום כך, ניתן להקל.

15. כן פסק בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד ס' ק"ח לבעלת תשובה שזינתה כשהיא פנויה "אין צריכה להגיד לו בראיה והכרה דפעם ראשונה שעדיין לא ידוע אם ירצה בכלל השידוך, וממילא אסור אז להגיד לו, ורק אחרי שתדעי שרוצה לישא אותך בברור, שכבר אמר לך ודבר בדבר הנישואין, צריכה את לומר". וכן פסק בשו"ת שבט הלוי ח"ו ס' ר"ה באשה שהיתה לה מום שאינה צריכה לגלות בפעמים הראשונים "רק אחר כך תגלה לו לפני קשרי השידוך". וכן הביא בספר משנת ישראל עמוד שס בהערה ב מספר לשון חיים בשם הג"ר שמואל הומינר.

16. כן כתב בספר משנת ישראל שם "אמנם יש מומין דלא מהני לגלות קרוב לסוף ותמיד מקפידים עליהם". והיינו שמומין גדולים שהסיכוי שהצד השני יתרצה הוא קטן ביותר, יש לגלות מיד, שאסור לצער את הצד השני בחינם, וגם זה בכלל איסור אונאת דברים, וכמו שכתב בספר החינוך מצוה שלח, "שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר שלא נאמר לישראל דברים שיאייבוהו ויצערוהו".

17. כן פסק בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד ס' ק"ח לבעלת תשובה שעברה עבירות כמה פעמים כשהיא פנויה והתחרטה על מעשיה, שתגיד לבחור "שהיתה לך מעידה חד פעמית, בזמן שלא היה לך כובד ראש כל כך לעמוד מנגד, ותיכף נתחרטת ומצטערת על זה שאירע דבר כזה". אף שעל פי האמת עברה על העבירה כמה פעמים, כיון שחזרה בתשובה שלימה ואין חשש שתחזור לסורה, אלא שצריכה להגיד שאינה בתולה, אך לא יותר מכך.

18. בשו"ת אגרות משה אבן העזר ח"ד ס' כג אג"ת השיב לאבי הבת שיכול לקחת חתן ירא שמים שאמו לא היתה הולכת למקווה, שאם יש לחתן מדות טובות הרי זה הוכחה שאינו בן נדה. ובספר קהלות יעקב יבמות ס' מט כתב שאפשר להתחתן עם בעלת תשובה שהוא בן הנדה, מטעם אחר, כיון שתיקן את מידותיו, שוב אין בו חיסרון זה. ולפי זה יש מקום לומר שמוותר להסתיר ואין איסור גניבת דעת, לפי מה שכתב הקהלות יעקב שם בס' מד, לגבי בחור שיש עליו חשש פצוע דכה שאין חיוב לגלות, כיון שראוי להוליד, וכן לפי מה שכתבנו בהערה 10 שאין חיוב לגלות פרט שאינו משמעותי. וכן בשו"ת אגרות משה אבן העזר ח"ג ס' כז פסק שמוותר לאשה שהיא בגיל עשרים שלא ראתה דם נדה מימיה, להתחתן בלי לספר לבעלה, כיון שלפי דעתו היא ראויה להוליד. אף שלכאורה הרי זה מום משמעותי (כי לחלק מהמפרשים שהובאו בתשובה שם יש לה סיכוי יותר גדול מבחורה אחרת שתהיה עקרה, ולחלק מהם יהיה לה פחות ילדים, וגם עלול לקחת יותר זמן עד שיזכו לילדים), ואם כן כל שכן בבן נדה שיש פחות קפידי.

19. כן פסק בשו"ת מנחת יצחק ח"ו ס' קז. עיין שם שמשכים עם הקהלות יעקב שיש מיעוט בני נדה שיש להם מידות טובות, ושאלו בן נדה יכול להגביר את החלק הטוב שבו ולתקן את הרע, עם כל זה הסכים להכרעת הגר"ש וואזנר שלי"ט א שכתב בשו"ת שו"ת

9. אם העומד להשתדך עשה בעבר מעשה מכוער וחזר בתשובה שלימה, ושוב אין למעשה זה השפעה עליו, יש לכסות את מעשיו הראשונים ולא לגלות²⁰. כמו כן, אם הבריא ממחלה מסוימת ואין סיכוי משמעותי שהיא תחזור, אין צריך לגלות²¹.

10. מותר²² לאדם גדול לומר על בחור שמתקשה למצוא שידוך²³, שהוא קרוב משפחתו, אף שבאמת אינו כן, כדי שיתחתנו איתו.

שבט הלוי ח"ד ס' קסב שיש לומר לשואלים שבדרכי משה ובית שמואל מבואר שיש פגם משפחה לדורות בני נדה, אלא שניתן לתקן את הפגם, ושייתכן שיצליחו מאד בשידוך זה. אולם כל זה אם אדם שואל, שאי אפשר להסתמך על הקהילות יעקב להחזיר לתת צעה שאינה הוגנת, אבל לא לכתוב שיש חיוב לגלות שהוא בן נדה אם הצד השני לא שאל, שהרי החיסרון אינו ברור. וכן ביאר הגר"ש וואזנר שלי"ט א בעצמו בשיעורים על הלכות נדה ס' קצו סעיף יב סק"ד שאם הורים שואלים אם להשתדך עם בן נדה עלינו להגיד שיש פגם וניתן לתקן אותו "ומכל מקום לכאורה אין לומר לילד עצמו שהוא בן נדה דאין לו נפקא מינה, וגם אין ההורים חייבים להימנע משידוכים". הרי שסובר שאין חיוב לומר לצד השני. ואף בשו"ת מנחת יצחק יש קצת משמעות שחייב להגיד גם אם לא נשאל, מכל מקום הרי הגר"ש וואזנר שלי"ט א סובר שאין צורך לומר והמנחת יצחק הסתמך על הכרעתו. וייתכן שאף האגרות משה והקהילות יעקב יסכימו שאם הצד השני שואל אם אמו של המדובר היתה הולכת למקווה שאסור לשקר.

20. כן מבואר בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד ס' ק"ח והובאה בהערה 13, שבחורה שזינתה הרבה וחזרה בתשובה לא תספר את עבירות שעשתה בעבר, אלא את הפרט שאינה בתולה שאסור להסתיר (עיין הערה 11), ואם כן בחור שחזר בתשובה אינו צריך לספר כלום.

21. כן פסק בשו"ת קנה בושם ח"א ס' קכא (הובאה בהערה 7) עיין שם שדן על בחור שבילדותו התעלף ונפל פעמיים בחלישות וקיבל תרופה מרופא על בעיה זו, ומאז עברו הרבה שנים והתופעה לא חזרה על עצמה ולפי חוות דעת הרופא הבעיה לא אמורה לחזור, אלא שהוא עדיין ממשיך לטול את התרופה ליתר ביטחון. והשיב המחבר שאם הבעיה היתה עדיין קיימת היו חייבים לגלות, אם הוא פגם בדבר שרוב אנשים מקפידים עליו (ובזה החמיר יותר מהקהילות יעקב, עיין הערה 5) ואם לפי הרופאים הבעיה חלפה עדיף שלא יגלה, כיון שאחרת יהיה לו קשה למצוא שידוך. ומוכיח שאין להקפיד על חולי שכבר עבר, ממה שכתב החלקת מחוקק בס' ק"ז ס' יב על אשה שהיתה לה צרעת בילדותה, שרק בגלל שהוא עלול לחזור, יש להחשיב פרט זה למום, אבל מחלה שאינה עלולה לחזור אינה נחשבת למום. והמנחת יצחק הסכים לדבריו. ומשמע שאפילו אם אנשים מקפידים גם על מחלה שהיתה בעבר, אין חיוב לגלות, מאחר שהקפידי של האנשים היא בגלל שחוששים שהמחלה תחזור, או שהיא עלולה לחזור ומסתירים מהם, אבל אם היו יודעים את האמת לא היו מקפידים. גם בספר תשובות הנהגות ח"א ס' תתעט מתיר שלא לגלות מחלה שאין שום חשש שיחזור יותר מהחשש בכל אדם. וכגון: אם היה לו פעם משרב ונתרפא ממנו ושוב אינו נוטל תרופות, אינו צריך לגלות. ומדגיש שלגבי בחורה, יש לברר שאף לאחר לידה לא תיכנס בדיכאון, כפי שקורה הרבה. וכתב עוד שכדי לוודא שהמחלה לא תחזור יש לבקש חוות דעת של שני רופאים ולא להסתפק ברופא אחד.

22. הגמ' בב"ב דף טז ע"א מפרשת את הפסוק האמור על איוב "ולב אלמנה ארנין" "דכל היא דהוה אלמנה דלא הוה נסבי לה הוי אזיל שדי שמיה עליה והוה אתי נסבי לה", ופירש רש"י אומר שהיא קרובתה". וכן מביא בספר תתן אמת ליעקב פרק ה' ס' לח בשם רבי שלמה בלך שהיה שדכן ששידך יתומה עם בחור בן תורה ואמר שהיתומה היא ממשפחתה של החפץ חיים, והבחור הלך לשאול את החפץ חיים אם זה נכון, והחפץ חיים השיב שכן, והסביר לבני ביתו שכדי לשדך יתומה ניתן לסמוך על כך שכל ישראל קרובים. והנה לדעות המקילים בגניבת דעת בשידוכין (עיין הערה 3), מובן ההיתר. אבל לפי הסוברים (עיין הערה 7) שגניבת דעת אסורה בשידוכין כמו במקום וממכר (גם כשאין איסור שקר), יש לעיין למה גניבת דעת זו מותרת. וכן נשאל הדברי מלכיאלי בשו"ת ח"ו ס' לב והשיב, שאכן אסור לומר שהכלה היא מיוצאת חלציו, כיון שצדקת האבות משפיעה על צאצאיו, אבל איוב והחפץ חיים אמרו רק שהם קרובי משפחה, ובאמת אין מעלה בקרוב משפחה שאינה מיוצאת חלציו, אלא שהצד השני רוצה שהגדול יקרב אותו ויעזור לו כמו לקרוב משפחה. ואם כן אפשר שאיוב החליט בדעתו לקרב אותם כמו קרובי משפחה ושוב אין קפידיא במה שאינה קרובה באמת. ואם כן היתר זה יהיה דוקא אם הגדול מוכן להתייחס לבני הזוג כקרובי משפחה. ויתכן ליישב באופן אחר, על פי מה שכתבנו בהערה 13 להקל לשנות בדבר של מה בכך, גם אם הצד השני מייחס לכך חשיבות, אם כן יש לומר שהחפץ חיים סבר שאין שום הבדל בכך ואין לכך שום השפעה וממילא אין בזה משום גניבת דעת.

23. על אף שהמעשה באיוב היה רק באלמנה והמעשה של החפץ חיים היה ביתומה, מכל מקום בספר תתן אמת ליעקב עמוד קנז מביא שהגר"י פישר פסק שמוותר לעשות כן עבור כל מי שמתקשה בשידוכין.

חיובי נזיקין על מים שהזיקו לדירת השכן

שאלה:

דייר שיצא מביתו לשבת שכח את דוד הבוילר דלוק, כתוצאה מלחץ החום הדוד התפוצץ ושיטפונות המים גרמו לשכנים נזק כספי רב כתוצאה מהרטיביות בקירות ובחשמל. השכנים תובעים את הדייר ששכח לכבות את הבוילר לשלם את הנזקים שנגרמו מכך.

תשובה:

הדייר פטור על הנזק, וכדלהלן: לשיטות הסוברים שמים המחלחלים דינם כ'בור', הדייר ששכח לכבות את הבוילר פטור על הנזק בוודאות, משום שבור פטור על כלים. גם לשיטות הסוברים שמים המחלחלים דינם כ'אש', נראה שבנידון דין הדייר פטור, מאחר שהנזק נגרם מחמת שכחה. בנוסף לכך, אם מלכתחילה הדוד היה תקין, עם תרמוסטט שהיה אמור לכבות אותו אוטומטית, הרי הדייר מוגדר כאדם ששמר על ממונו, ופטור אם הזיק.

גדר אדם המזיק כשהנזק הגיע מכוח אחר

בגמ' סנהדרין דף ע"ב ע"ב "אמר רב פפא זרק צרור למעלה והלכה לצדדין והרגה חייב". והטעם מבואר כיון שהאבן נופלת בחזרה לצד מכוח זריקת הזורק וממילא עדיין מעורב כוחו גם בנפילה וחייב. ומדייקים התוספות שם בע"א ד"ה סוף חמה שדווקא אם הצרור נפלה בשיפוע חייב, אבל אם הצרור נפלה ישר כלפי מטה בלי שיפוע לצדדים, פטור, כיון שהנפילה היא רק מכוח הכבידה ואין כוחו של הזורק מעורב בה. והקשו הרי מבואר בב"ק דף ו ע"א שאדם שמניח אבנו, סקינו ומשאו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה חייב משום אש, ורבי יוחנן סובר בב"ק דף כב ע"א ש'אישו משום חיצי'ו, והיינו שהמזיק באמצעות אש שהדליק מוגדר כאדם שהזיק בידים, יוצא שאף המניח אבן בראש גג דינו כמזיק בידים, אף שאין כוחו מעורב בנפילה, ואם כן למה בזורק צרור ונפלה ישר למטה הזורק פטור. עוד הקשו שבחולין דף לא ע"א אמרו נפלה סכין מידו ושחטה שחיטתו פסולה, הרי שנפילה אינה מוגדרת כמעשה בידים, שהרי אם השחיטה נעשתה בידים הרי היא כשירה. ותירצו בתירוץ הראשון שהסוגיא בסנהדרין ובחולין הם רק לפי ריש לקיש שסובר 'אישו משום ממונו', והיינו שאם האש הלך בכוח הרוח אין זה נחשב כמעשה בידים של המדליק את האש, וכן גם אבן שנפל מראש גג אינו נחשב לנזק בידים, ולכן הצרור שנפלה ישר למטה וכן הסכין שנפל אינם נחשבים למעשה בידים. אבל לרבי יוחנן שסובר 'אישו משום חיצי'ו גם הצרור שנפלה ישר למטה וגם הסכין שנפל נחשבים למעשה בידים.

בחידושי הגר"ח הלכות שכנים פרק יא ה"א מוכיח שהרמב"ם חולק על התירוץ הראשון בתוספות, שהרי פסק בהלכות נזקי ממון פרק י"ד הלכה טו 'אישו משום חיצי'ו, ומאידך פסק בהלכות רוצח פ"ג הלכה יג שהזורק אבן חייב רק אם הלכה לצדדים, וכן כתב בהלכה יב 'הזורק צרור בכותל וחזרה האבן לאחוריה והרגה חייב מיתת בית דין, שמכוחו היא באה'. הרי שאף לסוברים 'אישו משום חיצי'ו צריך שהאבן תבוא מכוחו. וכן כתב החזון איש בב"ק סי' ב אות א על תירוץ הראשון של התוספות שדוחק להעמיד את כל אותם סוגיות כמאן דאמר 'אישו משום ממונו' ושלא כפי ההלכה.

לא בכל אש חידוש רבי יוחנן 'אישו משום חיצי'ו

עוד תירצו התוספות תירוץ אחר שאף רבי יוחנן מודה ב'אבנו, סקינו ומשאו' שהניחם בראש גגו, שאינו חייב משום 'חיצי'ו, אלא משום 'ממונו', כיון שהם נופלים מכוח אחר. ולכן אף רבי יוחנן מודה שאם האבן נפלה ישר למטה וכן בסכין שנפל ושחט שאינו נחשב לכוחו של האדם ולמעשה שלו. ומבאר החזון איש שם אות ב בדעת התוספות שיש חילוק בין אש ממש ל'אבנו, סקינו ומשאו', שאש נחשב למעשה בידים, כיון

שהאש מטבעו מתפשט, אלא שהרוח מסייעת שהאש ילך למרחוק, לכן נחשב למעשה בידים לרבי יוחנן וחייב אף על רציחה. מה שאין כן 'אבנו, סקינו ומשאו', שללא הרוח היו נשארים שם, נמצא שהנזק הוא רק מכוח הרוח ולכן אינו חייב אלא בניזיקין משום 'ממונו'. אמנם לשון התוספות הוא: "ואש שהזיקה ברוח מצויה פטור ממיתה אלא דלענין ממון חייב", ומשמע שאף אש ממש אינו נחשב למעשה בידים לרבי יוחנן אלא לענין נזיקין, אולם החזון איש מגיה "ואבנו סקינו" במקום "ואש", וסובר בדעת התוספות שאין חילוק באש בין רציחה לנזיקין, אלא החילוק הוא בין אש ממש לבין 'אבנו, סקינו ומשאו'. שוב חזר בו החזון איש שם וחידש שאף באש עצמו יש חילוק, שאם הרוח הולך את האש מיד כשסילק המדליק את ידו, מתייחס גם כוח הרוח למעשה המדליק וחייב משום 'חיצי'ו. אבל אם בתחילה הלך האש לכיוון אחד ולאחר מכן שינה הרוח את כיוון האש, אין הליכת האש באמצעות הרוח החדשה מתייחסת לכוח האדם, כיון ששני הכוחות לא עבדו יחד, אלא בזה אחר זה, ואינו חייב אלא בניזיקין משום 'ממונו'. ואם כן אין צורך להגיה בתוספות, אלא דברי התוספות אמורים ברוח חדשה ששינתה את כיוון האש.

פיצוץ הדוד אינו מתייחס למעשה האדם

בנידון דין שהדליק בוילר ורתיחת המים גרמו שהדוד יתפוצץ והמים ישפכו במקום אחר, אפשר שאינו נקרא שעשה פעולה במים, כיון שפעולתו עשה בהדלקת הבוילר שהיא כהדלקת אש, וממונו נוצר כוח אחר שהוא רתיחת המים שגרם לפיצוץ הדוד ושפיכת המים לעבר בתי השכנים. וממילא אין כוח המים מצטרף למעשה הראשון של הדלקת הדוד.

עוד אפשר לומר לפי מה שאמרו בגמ' ב"מ דף ק"ז ע"א שמים שמחלחלים בתקרת חבירו אם נספגים המים ואחר כך נופלים הרי זה כאילו הכוח הראשון הפסיק, ובלשון הגמ' 'תמו מיא' ואינם נחשבים כחיצים שלו לחייבו. וכאן חלק ניכר מהמים נספגו בכותל עד שנזלו לדירת השכנים ולכן אין לחייבו מטעם אדם המזיק.

עוד יש לדון לפי מה שכתבו התוספות בב"ק דף כב ע"ב ד"ה חיצי'ו ואומר ר"י דלמ"ד אשו משום חיצי'ו הוא לא מחייב אלא באש שיכול להזיק ברוח מצויה הרבה וקרוב לודאי היזק כעין חיצי'ו, הרי שכדי לקרותו אדם המזיק צריך שיהיה ברור שהנזק יגיע. ואם כן יש לדון, שכיון בכל בוילר יש תרמוסטט שאמור לכבות אותו לאחר שהמים מגיעים לחום הרצוי, אם כן אינו ברור שיגיע ההיזק, ולכן אינו 'חיצי'ו. ואף אם התברר למפרע שהתרמוסטט לא היה תקין מלכתחילה, והיה קרוב לודאי שהדוד יתפוצץ, מכל מקום יתכן שאין להחשיבו כקרוב לודאי, כיון שבשעת הדלקת הבוילר לא ידעו שיש בעיה בתרמוסטט. [וכעין מה

« המשך בעמוד הבא

שדנו הפוסקים בפסיק רישא למפרע אם נידון כפסיק רישא, עיין ביאור הלכה סימן שטז ד"ה ולכן].
עד כאן ביארנו שהדייר ששכח לכבות את הבוילר אין לו דין מזיק בידים, עתה נדון אם יש לנזק זה דין 'אש' או דין 'בור'.

קיר רעוע שנפל דינו כ'בור' או כ'אש' – דעת התוספות

בב"ק ו' ע"ב "רבינא אמר לאתויי הא דתנן הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור מלשלם, (אם בית דין ראו שהכותל והאילן עומדים ליפול ודרשו מהבעלים -) נתנו לו זמן לקוף את האילן ולסתור את הכותל ונפלו בתוך הזמן והזיקו פטור, לאחר הזמן חייב, היכי דמי אי דאפקרה בין לרב בין לשמואל היינו בור". בתוספות שם, בע"א ד"ה היינו בור ביארו מה שאמרו בגמ' היינו בור שמדובר גם אם הכותל והאילן הזיקו בשעת נפילה חייב מדין בור. ובהמשך דבריהם כתבו "ודומה לבור כמו לאש שמאש חלוק שאין כח אחר מעורב בו, ומבור חלוק שאין תחילת עשייתו לנזק, אלא לכך דימה לבור משום דבהיזק דלאחר נפילה אין לדמותו כלל לאש אלא לבור". ונחלקו האחרונים בדעת התוספות האם חייב מטעם אש או מטעם בור. בספר קהילות יעקב סוף סי' ד מבאר כוונת התוספות שבשעת נפילה חייב גם מטעם אש וגם מטעם בור, ונפקא מינה שחייב גם על טמון (שאש פטור) וגם על כלים (שבור פטור), והגמ' שנקטה בור משום אחר נפילה שחייב רק משום בור. אבל בספר פלפולא חריפתא על פסקי הרא"ש שם אות ת כתב בדעת התוספות שחייב רק מטעם בור. וכן כתב בספר אבן האזל הלכות נזקי ממון פרק יג הלכה יט שלדעת התוספות חייב רק משום בור.

בביאור דעת הרא"ש שקיר שנפל דינו כ'בור'

בפסקי הרא"ש שם סי' א כתב וז"ל: "אם נפלו אחר הזמן והזיקו בשעת נפילה, נראה דיש להם דין בור, ולא דמי לאבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש גג ונפלו ברוח מצויה והזיקו דרך הילוכן, דהנך נעשו בור על ידי כח אחרים, אבל כותל ואילן מחמת ריעותא נפלו מעצמן כי ראו שלא היו יכולים לעמוד יותר, והזהירו בית דין הבעלים להפילו. ואם משום דהולכין ומזיקין, מה שאין כן בבור, לא גריעי מחמת זה וכל שכן שיש לחייבו יותר, מידי דהוה אקושר אבן ברגלי בהמתו והלכה לרשות הרבים והזיקה, ואי משום דאין תחילת עשייתן לנזק שור יוכיח".

דברי הרא"ש תמוהים במה שכתב שיש לדמות לבור, ואף על גב שהולך ומזיק עדיין בור הוא וחמור מבור שהרי הולך ומזיק. אדרבה נלמד מאש שדומה יותר לאש כיון שהולך ומזיק, ומה שאין כח אחר מעורב בו כל שכן שיהיה חייב. בספר נחלת דוד סי' ?? מבאר שטעם שכותל ואילן שנפלו בשעת נפילה הוא בור ולא אש, משום שאש הולך ומזיק ומשיג את הניזק במקום שהוא, מה שאין כן בור הוא תקלה במקום מסוים. וכותל ואילן גם בשעת הנפילה אינם הולכים למקום אחר אלא נופלים במקומם, וכל השטח הסמוך לכותל הוא כבור גדול.

באבן האזל (שם) הקשה על דבריו הרי אבנו סכיננו משאו שהניחן בראש גגו מקום הנפילה הוא גם שטח מסוים, שהרי אין רוח מצויה יכולה להולכים למרחקים, אלא להפילים מהגג, וגם בהם נאמר שהשטח הסמוך לגג הוא בור גדול.

הקהילות יעקב מבאר את דברי הנחלת דוד, ש'אבנו סכיננו ומשאו' אינם נופלים מכח עצמם אלא הרוח מביאה אותם לרשות הרבים, ואינו דומה לכותל ואילן שמחמת עצמם נופלים, וממילא מחמת עצמם תופסים את כל השטח סביבם שהכל יהיה בור אחד גדול. ביאור דבריו נראה, שהרי גם אש פעמים ניתן לקבוע גבולות עד היכן יכולה האש להתפשט, וכי נאמר שכל שטח האש הוא בור גדול, אלא כיון שהרוח מוליכה את האש חשוב כאש, מה שאין כן בכותל ואילן שנפלו שאינם הולכים על ידי כוח אחר, אלא מחמת עצמם נופלים, וגם ניתן לקבוע את השטח שהם

עלולים ליפול, בזה אומרים שהוא בור גדול ואינו אש שהולך ומזיק. הפלפולא חריפתא באות א מתרץ שכל תקלה יש לדמותה לבור, אפילו שיש לה דמיון גם לשאר מזיקים. (כיון שאם מדמים לבור יהיה לה גם את כל דיני בור שפטור על כלים וכדומה, למרות שיש לדמותו גם לשאר מזיקים).

הקהילות יעקב תירץ שדעת הרא"ש היא כמו שכתב הרשב"א שכוח אחר מעורב בו הוא סיבה לחייב ולא סיבה לפטור, לכן כותל ואילן שהזיקו בדרך הילוכן והזיקו בדרך נפילה ואין כוח אחר מעורב בהם, אין בהם את החומרא של אש.

האבן האזל שם מבאר דברי הרא"ש על פי דברי רבנו ישעיה שהובאו בשיטה מקובצת שם וז"ל: "וקשה אמאי לא דייק אי בהדי דקא אזלי מזקי היינו אש. ויש לומר דלא דמי לאש, דאש מיד שנעשה הוא נזקק לשומרו ולהעלות בדעתו שיזיק על ידי רוח מצויה, וכן באבנו סכיננו ומשאו דמדמי לעיל לאש, אבל כותל ואילן ליכא למימר הכי דבשעת נטיעה ובנין לא היה לו להעלות בדעתו שיפלו לזמן מרובה". ומבאר האבן האזל שחייב של אש הוא על עשיית המזיק ולא על הבעלות על האש, לכן רק אש שהבעיר בעצמו חייב אבל אש שקנה מחברו פטור על האש כיון שלא יצר את המזיק, ובכותל ואילן למרות שעתה עומדים ליפול והתרו בו כיון שהוא לא יצר את הנזק אינו חייב. כל זה כתב בדעת הרא"ש, אבל לדינא מוכיח האבן האזל שם שבאש חייב גם אם לא הבעיר את האש, אלא נפלה אש לרשותו וקנה אותה חייב על נזקיה. ומסקנתו שאם הזיקו הכותל והאילן בשעת נפילה חייב מדין אש.

ועל נידון זה האם חייב אש הוא רק כשהוא מבעיר את האש ולא כשהוא ממונו, או גם כשהוא ממונו ולא הבעיר חייב, עיין באמרי משה סימן כט אות כב שהוכיח שחייב אש הוא מדין מבעיר ולא משום שהוא ממונו, ורק בבור חייבים משום שהוא ממונו. וכן בברכת שמואל ב"ק סי' י אות ב מבאר הטעם של כותל ואילן שאינו אש משום שחייב אש הוא דוקא אם מבעיר וחייב בור הוא אם פשע על ממונו. ועיין עוד בקונטרס השיעורים שיעור יג שהאריך בזה.

האם בקיר שנפל חייבים על כלים

בספר דברי גאונים כלל נא אות טז (הובא בקהילות יעקב שם) מביא בשם ספר חסד לאברהם (תאומים) חו"מ סי' נג שכותל ואילן שהזיקו בשעת נפילה דינו כאש וחייבים אפילו על נזקי כלים, ומה שכתבו התוספות והרא"ש שחייב מדין בור הוא לומר שגם חייב בור יש בו וחייב אף על טמון.

אבל הסמ"ע בס"י תטז סק"ב מבאר שחייב כותל ואילן שהזיקו בשעת נפילה חייב מדין בור, ועל זה הביא את דברי הרא"ש שכתב כן. ומדבריו נראה שהבין ברא"ש שחייב רק משום בור ולא משום אש ושלא כדברי החסד לאברהם.

קרקע שהוזק מהקיר שנפל דינו ככלים

בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' כא כתב שחייב כותל ואילן בשעת נפילה הוא מטעם בור ופטור בכלים, והביא את דברי הירושלמי שקרקעות נקראים כלים, ולכן אם הוזקו קרקע בבור בעל הבור פטור, ומצאנו אפשרות שקרקע יוזק בבור, אם כותל ואילן שנפלו והזיקו את הקרקע, כיון שגם דרך נפילה נקרא בור לכן פטור גם על היזק הקרקע.

דין מים שחלחלו והזיקו קירות

נמצא שבכותל ואילן שנפלו בשעת נפילה יש מחלוקת בדעת הראשונים אם חיובו מטעם אש ובור או רק משום בור. ובמים שמחלחלים ומזיקים את הקירות לדעות שכותל ואילן הוא חיוב של אש גם מים הוא חיוב של אש, כיון שהולך ומזיק וממילא חייבים גם על קירות. ולסוברים שהוא מטעם בור אם נאמר כביאור הנחלת דוד שכותל ואילן מכח עצמם

« המשך בעמוד 8 »

ד. על מי מוטל לשלם לוועד בית בדירה מושכרת, על השוכר או על המשכיר?

תשובה: החלק של ביטוח המעלית, החזקת הבנין, כגון זיפות וסידוד המשכיר חייב לשלם, אם השוכר לא שילם, כיון שהוצאות אלו הוא חייב אפילו אם לא גרים בדירה כלל. אבל על החלק הקשור לשימוש, כגון ניקיון וחשמל, אם השוכר לא שילם, אין המשכיר חייב לשלם, כיון שהוא לא נהנה. כל זה מצד הדין, אם אין מנהג, אבל אם נהוג שהמשכיר אחראי על כל התשלום, אם השוכר לא שילם, הרי הוא חייב לשלם.

ה. האם דיירי קומת קרקע צריכים להשתתף בחלק תשלום ועד הבית המיועד למעלית?

תשובה: כיון שיש להם אפשרות ליהנות מהמעלית לעתים רחוקות, הרי הם חייבים להשתתף בהוצאות החזקת המעלית.

לפי ממון. חידוש נוסף כתב החתם סופר וז"ל: "ונפשות היינו כל בעל בית עם כל בני ביתו, אנשים ונשים וטף הסמוכים עליו נפש אחד יחשב", ויש לעיין אם דין זה אמור גם לגבי כל החיובים שמחשבים לפי נפשות, שכל ראש משפחה משלם בשווה.

מקום שיש מנהג המנהג קובע, אבל מעיקר הדין, הוצאות ניקיון וחשמל הקשורים בשימוש, יש לחלק לפי מספר הנפשות, שכלל שיש יותר נפשות ההנאה והשימוש בחדר המדרגות היא יותר. אבל הוצאות תיקונים והחזקת הבית המשותף, יש להסתפק אם יש לחלק בין כולם שווה בשווה, כיון שכולם זקוקים לכך והנאתם שווה, או אפשר שיש לחלק לפי גודל הדירה שהוא בעצם קובע את האחוזים שיש לו בבעלות ברכוש המשותף. ומסתבר יותר שיש לחלק שווה בשווה בין כולם, כיון שההנאה שווה שכולם זקוקים לתיקון הרכוש המשותף.

החיובים המוטלים על מי שאינו גר בחצר

בשו"ע חו"מ סי' קסא סעיף א לאחר שמבוארים כל הדברים שבני החצר כופים זה את זה ממשין השו"ע: "וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול, או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם. אבל שאר הדברים, כגון ציור וכיור, אינו כופהו. עשה אחד מעצמו, אם גילה השני דעתו שהוא חפץ בו, מגלגלין עליו את הכל ונותן לו חלקו בהוצאה". ובסעיף ב: "מי שיש לו בית בחצר ואינו דר עמהם, חייב לעשות עמהם דלת נגר ומנעול, אבל לא שאר דברים". מקור דין זה הוא מהתוספתא בב"מ פרק יא ה"ט. ובבית יוסף שם מבאר שהדבר שאין כופין עליו מי שאינו גר בחצר הוא בית שער. ובנתיבות חידושים סק"ב מסביר שבית שער מיועד למנוע היזק ראייה, ואם אינו גר בחצר אין לו צורך להישמר מהיזק ראייה, מה שאין כן שאר הדברים שמיועדים לשמור מגנבים, גם אם אינו גר בחצר הוא צריך לשמור על ביתו מגנבים.

לפי דברי הנתיבות יוצא שבעל דירה שאינו נמצא בדירה זמן רב, יהיה חייב לשלם עבור החזקת הרכוש המשותף, אבל לא עבור הוצאות ניקיון וחשמל הקשורים בשימוש.

החיובים המוטלים על מי שיש לו חצר בעיר ואינו גר בה

ובסי' קסג סעיף ב, לענין דברים שבני העיר חייבים נפסק: "מי שיש לו חצר בעיר אחרת, בני העיר משעבדים אותו לחפור עמהם בורות, שיחין ומערות ואמת המים, אבל בשאר כל הדברים אין משעבדים אותו". מקור דין זה הוא גם בתוספתא שם וביאור הדברים נראה, שרק בורות שיחין ומערות שהן צרכי העיר החיוניים ביותר, בזה חייב להשתתף כל מי שיש לו חצר בעיר, אף שאינו דר בעיר ואינו נהנה מהם, כיון שכך היא צורת העיר, אבל שאר דברים שאינם חיוניים ביותר, אינו חייב לשלם, אם אינו נהנה מהם.

השתתפות בהוצאות מקווה כשאינו זקוק לו – שני הסברים

ובסוף סעיף ג פוסק הרמ"א: "כל צרכי העיר, אף על פי שמקצתן אינן צריכין, כגון בית חתנות או מקוה וכדומה, אפילו הכי צריכין ליתן חלקן". מקור דין זה הוא בשו"ת מהר"י מינץ סי' ז. ובביאור הגר"א ס"ק פא מצייין מקור לדין זה מהתוספתא שאם יש לו חצר בעיר חייב לשלם עבור

« המשך בעמוד הבא »

הוצאות של חצר כדי שלא יינזקו יש לחלק לפי ממון

דינים אלו תלויים בעיקר במנהג המדינה, וכמבואר בשו"ע חו"מ סי' קסא סעיף א "בני החצר כופין זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר. וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול, או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם". אבל בכל זאת, נקדים כמה הקדמות מסוגיות הש"ס ומתוכן נחזור להכריע בשאלות.

במשנה בב"ב דף ז ע"ב "כופין אותו (את הדייר בחצר) לבנות בית שער ודלת לחצר". וכתב רש"י שם "כופין אותו - את בן החצר שאינו רוצה לסייע את בני החצר, לבנות להן בית שער, להיות שומר הפתח יושב שם בצל ומרחיק את בני רשות הרבים מלהציץ בחצר". והיינו שבעבר היו אנשים נוהגים לעשות תשמישים צנועים בחצר, והיה קיים צורך לשמור שבני רשות הרבים לא יוכלו להציץ בחצר. ועל דלת פירוש רש"י "לשער החצר לנועלו". והיינו לשמור מפני גנבים. בהמשך המשנה "כופין אותו לבנות לעיר חומה ודלתים ובריח". והגמ' מסתפקת כיצד מחלקים תשלומים אלו המיועדים לצורך שמירה על העיר, וז"ל: "בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן, כשהן גובין לפי נפשות גובין או דילמא לפי שבח ממון גובין, אמר ליה לפי ממון גובין". הטעם שיש לגבות לפי ממון הוא, שהחומה מיועדת לשמור על הממון מפני הגנבים, וככל שיש יותר ממון נהנה יותר מהשמירה. עוד יש בגמ' לשון אחר שיש לגבות לפי קירוב בתים לחומה. ובשו"ע סי' קסא סעיף ג נפסק לענין חצר "כשגובין דברים אלו גובין לפי הממון, ולא לפי קירוב הבתים, דדוקא בעיר אמרו לפי קירוב בתים, אבל לא בחצר. ויש מי שאומר שדין החצר כדין העיר". הרי שהנטל להוצאות צרכי החצר מחולק לפי הממון. ובנתיבות שם סק"א מקשה שהרי מטרת הבית-שער היא לשמירה מהיזק ראייה ובסי' קנז סעיף ג נפסק שהוצאות בניית קיר בין שתי חצירות חלים על שניהם בשווה, אף אם חצירו של אחד יותר גדול ואף שגם כותל זה מיועד לשמור מהיזק ראייה, ומיישב שיש לחלק בין הוצאות שהטילו חז"ל כדי שלא יזיק בהיזק ראייה, שאותם יש לחייב את שניהם בשווה, כיון ששניהם מזיקים ועל שניהם מוטלת החובה בשווה שלא יזיק, לבין הוצאות כדי שלא יוזקו בהיזק ראייה מבני רשות הרבים, שכלל שיש לו יותר ממון נהנה יותר מכך שהחצר שמור מהיזק ראייה.

חלוקת הוצאות בניית בית כנסת וכיצד מחלקים לפי נפשות

לגבי בית הכנסת, שהיא אחת מצרכי העיר, כתב המשנה ברורה בסי' קנ סק"ב, שאם בונים בית כנסת גובים לפי ממון ואם שוכרים בית כנסת גובים מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות. טעם החילוק הוא שעני אינו כל כך קבוע בעיר כמו עשיר, אלא הולך ממקום למקום, ולכן לא מוטלת עליו חובה להשקיע בבית כנסת קבוע בעיר כמו עשיר, מה שאין כן בשכירות בית כנסת שאף עני חייב בה כעשיר, יש לחייב מחצה לפי נפשות. בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' קסז תמה על דין זה, שהרי גם עני זקוק על כל פנים לבנות בית כנסת מבנין באיכות מינימאלית, או לפחות לשכור מקום ולמה ירוויח מכך שלא שוכרים בית כנסת אלא בונים, שלא לשלם לפי נפשות כלל, ולכן דעתו שעל שווי מבנין באיכות מינימאלית מחלקים מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות, ועל בנין יקר מחלקים רק

השתתפות במעלית לדיירי קומת כניסה תלויה בשתי הסברות

לגבי לחייב דיירי קומת כניסה להשתתף בהוצאות המעלית, נראה שלפי כל הסברות חייב להשתתף, לפי סברת הסמ"ע שתלוי אם הצורך הוא צורך ציבורי, הרי מעלית היא צורך של כל בנין עם הרבה קומות ולא רק של יחידים, וממילא אף היחיד חייב להשתתף. ולפי סברת מהר"ם אלשיך נראה, שכיון שלפעמים יש צורך גם לדיירי קומת כניסה להשתמש במעלית, כגון שזקוק לעלות לגג לתקן דוד שמש, או שזקוק לעלות לאחד השכנים שלו, הרי הוא חייב להשתתף בהוצאות החזקת המעלית.

יכולת התנתקות מהסקה מרכזית גם תלויה בשתי הסברות

בשו"ע חו"מ סי' קצו סעיף טז מבואר ששותפים שלא קבעו זמן לשותפות, יכול כל אחד מהם לחלוק את השותפות. ולכאורה יש להסתפק בשותפות בהסקה מרכזית, אם השותפות היא תנאי בשותפות בבנין, שהשתתפו בבנין על דעת לתחזק את מערכת ההסקה. או שיש שתי השתתפויות בין השכנים, שותפות אחת לתחזק את הבנין ושותפות נוספת לתחזק את מערכת ההסקה. לפי הצד שיש שתי השתתפויות נפרדות יכול שכן להתנתק מההסקה אף שהוא נשאר שותף בבנין. אבל לפי הצד שהכל היא שותפות אחת, אינו יכול להיפרד מהשותפות בהסקה, כל עוד שהוא שותף בבנין. ולפי הצד השני נראה שהשאלה אם לחייב אותו לשלם הוצאות החזקת ההסקה תהיה תלויה בין סברת הסמ"ע ומהר"ם אלשיך לעניין מקווה. לסברת הסמ"ע כיון שהוא עדיין שותף ניתן לחייב אותו לשלם הוצאות ההחזקה אפילו שאינו נהנה ממנה כלום, אבל לסברת מהר"ם אלשיך שאי אפשר לחייב אם אינו נהנה אפילו לא לעתים רחוקות, אם כן, אם הוא מתנתק באופן קבוע, שלא תהיה לו אף פעם אפשרות ליהנות מההסקה, לא יתחייב לשלם עבור הוצאות ההחזקה.

כיון שמצוי שהרבה מתנתקים מהשותפות בהסקה, נראה שניתן להתנתק מהשותפות בהסקה אף שנשאר שותף בבנין ולכל הדעות לא יצטרך להשתתף בהוצאות החזקת ההסקה.

חפירות בורות שיחין ומערות, אף על פי שאינו שותה מהם, לכן גם חייב לשלם עבור בית חתנות ומקווה אף על פי שאינו נהנה מהם. לעומת זאת, בסוף סעיף ו נפסק "יש אומרים שאם הוצרכו להוציא הוצאות שיעזור להם השר עם שטרי חובותיהן, אותם שאינם נושאים ונותנים בשטרות אין חייבין ליתן לזה", המקור הוא שו"ת הרא"ש כלל ו סי' ט. ומוסיף הרמ"א "ועיין לעיל סוף סעיף ג' סימן זה". הסמ"ע בס"ק לב עומד על הסתירה וכתב "נראה דוקא כל כהני דכל ישראל צריכין לבית חתנות או מקוה, אף אם אירע שיחיד אינו צריך לו מחמת זקנה או איזה טעם, אפילו הכי צריך ליתן, מה שאין כן כשהוציאו הוצאה שיעזור להן השר בענין שטרי חובות שאינו ענין כללי, משום הכי כתב מור"ם בסוף סימן זה והוא מתשובת הרא"ש דאין אחרים צריכין ליתן להם לסייע". כוננת הסמ"ע לחלק בין צורך ציבורי, אלא שיש יחיד שאינו נהנה, גם הוא חייב להשתתף, אבל הוצאות שמוציאים כדי שאנשים שהלוו על שטרי חובות יוכלו לגבות את החוב, שהוא צורך פרטי, אין שאר העיר חייבים להשתתף. אבל במהר"י מינין עצמו משמע שעצם הדבר שהצורך הוא צורך ציבורי אינו מספיק לחייב את כולם להשתתף, אלא צריך שגם הוא עצמו יכול ליהנות מכך לעתים רחוקות, ולכן כתב שאף הזקנים זקוקים למקווה כדי לטבול בו בערב ראש השנה ובערב יום כפור. וכן מציין הש"ך שם בס"ק יד שו"ת מהר"ם אלשיך סי' נב שתלמיד חכם אינו חייב לשלם עבור הוצאות החזקת רב ומו"ץ לעיר, כיון שיודע את ההלכות בעצמו ואינו נהנה ממנו, ומדמה לתשובת הרא"ש בשטרי חובות. וכתב שאם הרב פוסק גם בדיני ממונות, חייבים גם תלמידי חכמים לשלם עבור החזקתו, כיון שאם יהיה לאחד מהם ריב עם אדם אחר, לא יוכל לפסוק בעצמו ויצטרך לרב. ולפי הסבר הסמ"ע היה צריך לחייב כל אדם לשלם עבור החזקת הרב, כיון שרב עיר הוא צורך ציבורי. אלא בהכרח שמהר"ם אלשיך סבר שצורך ציבורי אינו סיבה מספקת לחייב, אלא צריך שאדם זה יוכל ליהנות לעתים רחוקות. וכן כתב הכנסת הגדולה הגהות הטור סק"ט לענין אתרוג הקהל, שאף אדם שיש לו אתרוג חייב להשתתף, כיון שאם האתרוג שלו יפסל יצטרך ליטול את אתרוג הקהל, ומשמע שאם אין לו צורך להשתמש, אפילו לא במקרים נדירים, לא ניתן לחייב.

המשך מעמ' 6 | הרב נפתלי בן חיים שליט"א | חיובי נזיקין על מים שהזיקו לדירת השכן

נופלים ומזיקים במקום נפילתם, לכאורה מים שמתפשטים והולכים דומים לאש, ולא נאמר שהוא בור גדול, ואם כן חייבים על קירות. אבל לדברי הקהילות יעקב שמבאר בדעת הרא"ש שסובר כטעם הרשב"א שכוח אחר מעורב הוא חומרא, וכל שאין בו כח אחר מעורב אין דינו כאש, וכן לדברי האבן האזל והברכת שמואל שאין חייבים על אש כשהוא לא הבעיר אותו, אם כן מים שמחלחלים מכוח עצמם דינם כבור ולא כאש, ואין חייבים על נזק בקירות כיון שאף קרקע דינו ככלים, וכמו שכתב האמרי יוסף.

ממונו שהזיק מכח שכחה

גם לסוברים שהשופך מים והם הזיקו חייבים מדין אש, יש לזון בנידון דידן ששכחו ולא כיבו את הבוילר, אם שכחה נקרא פושע. בגמ' ב"ק דף כו ע"ב "אמר רבה היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה, לענין נזקין חייב, לענין ארבעה דברים פטור. ובביאור הגר"א סי' תטו סק"ב מבאר שרק בשעת נפילה אם שכח חייב, משום שבשעת נפילה הוא אדם המזיק וחייב על שכחה, אבל אם הזיק אחר שנפל, שכל חיובו הוא משום בור, אינו חייב על כריית בור זה, כיון שכרהו על ידי שכחה ושכחה דומה לרוח שאינה מצויה. נמצא לפי דבריו, אדם ששכח והזיק אם הזיק בגופו חייב, ואם שכחתו גרמה שממונו יזיק פטור. וכיון שביארנו לעיל שאם שכח לכבות את הבוילר והזיקו המים, אינו חייב משום מזיק בידיים, אלא משום ממונו המזיק, וכיון שהנזק נוצר ע"י שכחה פטור.

בוילר תקין - דינו כשמר על ממונו

יש להעיר עוד שכיון שיש תרמוסטט לכל בוילר שגורם שאם יתחמם יותר מהראוי ייכבה הבוילר, אם כן כשיש תרמוסטט נקרא ששמר על ממונו, ואם התקלקל התרמוסטט, הרי הוא פטור על כך, כמו בחפר בור וכיסה את הבור כראוי והתליע הכיסוי שמבואר בב"ק דף נב ע"א שפטור. ואין אומרים שצריך ללכת כל פעם ולבדוק את הכיסוי אם התליע. והטעם שמועיל כיסוי אפילו שיכול להתליע וליפול הכיסוי מבואר שם בדף נה ע"ב "ארבעה דברים מיעטה התורה בשמירתן ואלו הן בור ואש שן ורגל". והיינו שאין חיוב לסתום את הבור, אלא מספיק שיכסנו כדי להיפטר, אפילו אם עלול להתליע אחר כך.